

NA PARORA DE COMIÉ

Bele söla fin dl inverm dl 2001 él madorì te mè le pinsier da dè sö la redaziun de chësta revista al plü tert col numer XXV por rajuns che ne vëgn nia chilò spligades.

Pro l'antiöm dl comiè poi impò ciarè cun sodesfaziun ales passa 7000 plates, implides de material sön i Ladins. Por mirìt dla revista *Ladinia* – y de *Mondo Ladino*, l'atra revista scientifica di Ladins dles Dolomites – s'à, tl tēmp de n chert de secul, ampliè de tröp le savèi sön nosc grup linguistich. Zēnza cumpedè poeç, scriturs y artisç che à ince publiché sön les plates de nosc «Sföi cultural», él stè nia manco co 142 studià de mesa Europa (38 de chisc ladins dles Dolomites, dl Friül y dl Grijun) che à colaborè. A düc n fort dilan, tandeplü ch' ai l' à fat zēnza avèi n paiamēt, y ai dess pordenè, sc' i sun stè datrai impü “stufus”, dantadöt ince por avèi na dizium plü scēmpla col fin da deslariè le cèrtl di leturs. N pinsier y n dilan döt particular oressi i dediché a chë desēna de colabradoradus che n' é nia plü danter nos.

La majera lerch é gnüda destinada a chestiuns linguistiches: chësc é da iustifiché col fat che le lingaz é nosc pröm destintif. Sön n scalin dessot sta la storia, spo vëgnel l'etnografia, la leteratöra, l'archeologia, l'ert figurativa, la musiga y val' atra tematica.

I laürs publicà da *Ladinia* à feter dagnora portè conescēnzes nöies. Tröpes é ince stades les coreziuns a valutaziuns falades, nia püç i controï critics y gonot menüs a publicaziuns nöies. Mo chilò oressi me destanziè cun deziijun da osservaziuns fates n iade o dui dala stampa ladina sön “i fins” che la revista dess avèi, y prezisè ch' ara ne n' é nia gnüda cheriada cuntra chësc o chël ater studiè, mo por sporje n sorvisc ala verité scientifica – datrai strabaciada – y ala cultura ladina.

Significatifs é dui iudizi negatifs, un che contradësc l' ater: Püç mëisc dô l'aparizium dl pröm numer m'él gnü trat dant en publich da pert de n studiè de lingaz todësch, «dass die Kritik gegen die Universität Innsbruck sich wie ein roter Faden durch das ganze Buch hindurchzieht», y dal contest aldïn föra che la revista foss filotaliana; d'atra pert àn podü lì plü sovënz da pert de n studiè de lingaz talian espresciuns sciöche chëstes: «rivista faziosa e spesso non scientifica (...) sovvenzionata naturalmente dalla provincia di Bolzano», cun d'atres parores: filotodëscia. Chëstes (y d'atres) defamaziuns de porsones singoles é gnüdes desfantades da n gröm de rezenjiuns altamēnter positives, publicades te revistes spezialisades. Che la posizium dla revista é baldanzada é gnü reconesciü tres indò da tröpes perts. Dan da agn – te n momēt critich por le survire de *Ladinia* – s' à anunziè pro l'Istitut Ladin “Micurà de Rü” y pro le sotescrit n numer mai aspetè de professurs d'université, d'istituziuns culturales y de porsones privates cun lètres y telefonades che aprijà le laür positif dla publicaziun y perià dassēnn da jì inant impara «cun la coscienza y la competenza dagnora demostrades». Nia por bravè, mo por amainè val' usc ladina che la sa plü lungia, me toli la lizēnza da zitè öna o döes frases föra de chëstes lètres: N professor d'université, mēmbër dl' «Accademia Nazionale dei Lincei», scrì ai 05.03.1993 che la redaziun «ha saputo imprimere e conservare a “Ladinia” un carattere di rilievo scientifico internazionale veramente invidiabile. Grazie a tale periodico il Suo Istituto [miné él l'Istitut “Micurà de Rü”] è riuscito a collocarsi allo stesso livello cui appartengono le iniziative culturali-scientifiche dei maggiori centri universitari. (...) Non credo esista presso altre minoranze una rivista analoga (...)». Y n ater professor universitar (17.12.1992): «Die “Ladinia” hat sich seit ihrem Bestehen (...) international ein überaus großes Ansehen erworben (...)». Y insciö podésson jì codf inant, mo chilò records mà plü le bel articul dediché a nosta revista por sü 20 agn de vita, sotescrit dal professor dr. Pavao Tëkavčić dl'université de Zagreb: *Lijep jubilej zanimljiva i vrijedna časopisa – Dvadeset brojeva u dvadeset godina: Ladinia I(1977) - XX(1996[1997])* [= ‘n bel iubileum de na revista interessanta y informativa - vint volums te vint

agn’], publiché te *Filologija* (nr. 29/1997, pl. 187-193), la revista dla «Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti».

Da pert ladina m’él gnü fat n iade o l’ater chëstes critiches: – 1) che *Ladina* é scritta te süa pert scientifica feter mâ por todësch o por talian y por ladin dainré n iade n articul; – 2) che val’ articul é massa rí da capì, y a chësta moda él porsones ti Ladins che ne la lí nia.

- *ad 1*: Düc sa ch’i ne sun nia cuntra le ladin, mo iö à dagnora odü tla revista incé nosc organn de comunicaziun y de dialogh col monn foradecà. Na mendranza mëss, aladò de mia odüda, mantignè chësc contat por ne gnì nia desmentiada, por podèi se confrontè y se mosoré cun i atri y se presentè a d’èi, por ciafè tres indò omù de vita; arbandonada a sé instëssa tómera coi agn tl patetich, tl retorich, tl öt, tla mascora, tla baujia, tl folclorism, y la degorüda de linfa vitala n’è nia plü da astagné. Tröc m’à dè de chësc vërs plenamënter rajun. N zitat fòra dla lëtra di 17.12.1992, recordada dessura: «Bedenken Sie, daß der hohe wissenschaftliche Rang der “Ladina” auch ein vorzügliches Medium bei der kulturpolitischen Selbstbehauptung der Ladiner ist. Es geht also bei dieser Sache auch um Dinge, die weit über die reine Wissenschaft hinausreichen. Die Stimme der Ladiner wird durch eine wissenschaftlich international anerkannte “Ladina” viel besser gehört und verstanden als durch eine Publikation, die – wie man das ja oft in vergleichbaren Situationen erleben kann – eher tatsächlichen Interessen und einer regionalen Leserschaft dient. Die eben angesprochenen Bereiche sind ohne jeden Zweifel sehr wichtig, sollten aber nicht mit einem landeswissenschaftlichen Fachorgan in Konflikt geraten, wovon es ja überhaupt nur ganz wenige Beispiele, die so gut gelungen sind wie eben die “Ladina”, gibt.» Cun na “Ladina” mâ ladina ésson albü, fòra dl vilin ladin, püé y degügn leturs: an i ess podü cumpedè saurì sön öna na man! A pert chësc fat, n’ésson gnanca ciafè colaboradus ladins assà - püé sciöch’i sun, o colaboradus da foradecà che sa le ladin. Le plü bel ejëmpl de chësc vërs unse pö bele albü dan da agn cun la picia revista *Lingaz y cultura*, dōta ladina, che é mâ rovada – cun tröp fladamënt y soius – cína al nr. 3!

- *ad 2*: I à dagnora cíarè che almanco trëi cheré dla revista foss da capì por vigni porsona cun matura (cun d’atres parores: arjgnada a stüdi academics) y cun la orentè da aprofondi aspecé dla cultura ladina; a chësta moda ài plü de n iade messü tardivé la publicaziun por rové pro i materiai en forma adatada, zënza che i contignüs pordess cun chësc süa validité scientifica. Mo cun l’idea dl vider davert al monn foradecà, dantadöt ales universitês, sunsi impò dagnora stè dla minunga che la revista mëss gnì publicada en pröma ligna por i Ladins instësc. D’atra pert él tler che sc’i orun dialoghè cun le monn foradecà, ne podunse nia se scandalisé por n contribut o l’ater che é mâ destiné a spezialisé dla materia cun süa terminologia che n’è nia ala portata de vignun. Chësc tan de sacrificize mëss le letur ladin ester bun da fà, por le bëgn y tl interès de döt le grup linguistisch! Y sce la revista va inant, spo m’âdì dassënn che la ligna, mefodër descrita, vëgnes plü o manco mantignida inant. Al me savess da moié sce *Ladina* gness n organn mâ plü destiné a spezialisé, chël ô di: plü o manco mâ a jënt da foradecà, deache spezialisé unse dōtaurela dër püé ti Ladins, mo al me savess rodunt tan da moié, sc’ara gness scritta da ségn inant feter mâ plü por ladin, o s’arbassass al nivel de “inresciüdes” mal o püch documentades, o de “jopes rescialdades” tres y tres indò danü, a dann de na fondamënta scientifica de gre en gre plü ampla y forüda, cí che nosta cultura y nosc lingaz adora da vire inant.

Y cun chësc toli – dô da 25 agn de coordinaziun, redaziun y responsabilité (cína dan da püé agn messâi incé fà l’impaginaziun instës, zënza computer sambëgn) – comié da *Ladina* (mo nia dala sciënza), y i ti feji les mius audanzes por le daugnì.

Denant co stlùje oressi incé rengrazié i abonà por la fedeltè mantignida y ajuntè n dilan a mia fomena, dr. Helga Dorsch, che m’à sport plü gonot na man pro la letöra dles proes de stampa, cis dan da n pèr d’agn ch’i â albü dificoltês cun i edli. Nia inultima oressi incé rengrazié i fotogräfs – Hans Pescoller da San Martin danfora – che à imprestè gratis sües diapositives por abeli y ilustré la publicaziun.

Lois Craffonara